

vara att säga. Den fogar sig följaktligen mycket väl till de studier som Alexander Platbardois och Torgny Lindgren bidragit med för Sveriges räkning och den magnifika presentationen av Finlands sedlar i volymen författad av Erkki Borg.

Namnet på boken är ganska en smula missvisande ehuru givetvis endast skenbart. Med undantag för bergverksedlar och de berömda möhlensedlarna handlar den i stort sett endast om danska sedlar, men eftersom landets huvudstad låg i Danmark men landets sedlar ju också kurserade i Norge måste man acceptera rubriksättningen. Som ett komplement får man sedan se J Wilckes båda skildringar av perioderna 1726–1788 samt 1788–1813 där de bakomliggande konsekvenserna av sedelutgivningen närmare beskrivs. Som sagt innehåller Rønnings verk det mesta man vill veta bl a sådana ting som en fullständig beskrivning av de vackra vignetter som dekorerade Kurantbankens sedlar efter 1737. En mycket fyllig skildring lämnas av sedelförfalskningens historia. Rønning klagar på att min framställning (Hela världens tjuv. 1973) var i knappaste laget. Jag skall inte säga emot honom men erinrar om att den avsåg större delen av Europa. Vad jag möjligen underlåtit har emellertid Rønning sonat för vilket jag tackar honom och inte minst för hans intressanta presentation av Terkel Kleve och dennes försök att bekämpa de falska sedlarna. Nu får vi bara hoppas att, då Rønning lämnar dansk mark och beger sig till Norge, någon dansk sedelforskare vill fullfölja forskningarna vad också gäller Danmark.

Ernst Nathorst-Böös

NYESTE TID

Helge Larsen (red.): *Det Radikale Venstre i medvind og modvind 1955–1980*, 1980. 185 s., ill.

Kurt Sørensen (red.): *Venstre – 50 år for folkestyret*, 1979. 324 s.

Partihistorier er som al anden historieskrivning resultater af en række valg, dels hvad angår selve fremstillingsformen, dels hvad angår emneafgrænsning og -udvælgelse. Partiets ideologi og programmer må vægtes i forhold til den faktisk førte politik, folketingsgruppen i forhold til vælgerorganisationen, de enkelte politiske sagområder i forhold til hinanden etc., og der må tages stilling til, hvordan interne stridigheder i partiet skal behandles. Samlet viser disse valg, hvilken strategi partiet har lagt for fremstillingen af sin egen historie. For det er jo sagen i en nøddeskal: Partihistorierne er partiernes egen beretning om egen indsats, hovedsageligt beregnet for egne tillidsfolk, og der findes fra tidligere tid nogle fæle eksempler på, hvad det kan føre til. Det skal dog straks understreges, at det ikke gælder disse to fremstillinger.

Det Radikale Venstre i medvind og modvind 1955–1980, udgivet i anledning af 75-års jubilæet i 1980, giver en bred fremstilling af partiets folketingspolitik gennem de sidste femogtyve år, skrevet af tidl. minister Helge Larsen (der også har redigeret bogen), de to tidl. folketingsmedlemmer Harald Westergaard Andersen og Ole Samuelsen og adjunkt Henning Nielsen. I sammentrængt form er hovedlinierne, at partiet i årene omkring 1960 var i alvorlige vanskeligheder, både p.g.a. generationsskiftet efter Bertel Dahlgaard og Jørgen Jørgensen, regeringssamarbejdet med Socialdemokratiet efter 1957 og vælgerstrømmen væk fra traditionelle radikale områder. I 1964 fremtrådte *Det radikale Venstre* derfor som »et parti med adskillige iøjnefaldende problemer« (s. 50). Partiets redning hed Hilmar Baunsgaard (omend heroiseringen her er dæmpet i forhold til Westergaard Andersens artikel i *Dansk Biografisk Leksikon*), og strategien at opsamle de middelstandssocialdemokrater, der var blevet skræmt af S-SF-samarbejdet efter 1966. Resultatet blev VKR-regeringen 1968–71.

Det forties ikke, at der var uenighed om denne regeringsdannelse, og at Karl Skytte,

der var gruppeformand, »i sin valgkamp havde lagt en lidt anden linje« (s. 60), men selve beslutningsprocessen får ikke den placering, den fortjener. Det afgørende var jo, at Baunsgaard traf beslutningen alene, og alene ud fra nogle dengang ikke-offentliggjorte opinionsundersøgelser og ud fra sin politiske fornemmelse. Den mest afgørende beslutning for Det radikale Venstre i efterkrigstiden blev således taget impulsivt, uden dækning i folketingsgruppe eller hovedbestyrelse, og det fortæller meget om Baunsgaards måde at føre politik på.

Nedgangstiden efter 1971 forklares dels med polariseringen og ideologiseringen i samfundet som hele, dels med den indre uenighed i partiet, der får en fremtrædende plads som forklaringsfaktor. Her er forfatteren – og det er for perioden 1973–80 *Helge Larsen* – ude i et politisk ærinde, nemlig at give partiets venstrefløj ansvaret for tilbagegangen. De »radikale radikale«, der tillægges så afgørende betydning (s. 99 og 116), var tre yngre folketingskandidater i hovedstadsområdet, og at give dem ansvaret er at tillægge denne venstrefløj større betydning end rimeligt er – især når man tænker på, at partiet stort set uden mén i 1961 overlevede et regulært oprør fra 46 folketingskandidater i anledning af enhedskommandoens oprettelse.

Hvis man søger en intern forklaring på nedgangen, er den derfor – snarere end i spredte oprørsforsøg – at finde i den generelle politiske linie, Baunsgaard som partileder førte mellem 1971 og 1976. Hilmar Baunsgaard opfattede også efter 1971 VKR som et alternativ til den socialdemokratiske regering, og han ønskede som tidligere statsminister ikke at føre den frie og skarpt formulerede politik, som de nye tider efter valget i 1973 krævede. I stedet blev Det radikale Venstre et potentielt regeringsbærende parti – ansvarligt og statsmandsagtigt, i forlig efter forlig, i en tid hvor alting flød og der ingen regering var at bære. Samtidig var den politiske situation og partiets parlamentariske placering blevet en anden, og det betød alt i alt, at Det radikale Venstres politik blev tom og hul, uden bund i den politiske virkelighed.

Et af hovedproblemerne i fremstillingen er, at forfatterne ofte ved mere, end de mener at kunne skrive, især hvor talen er om konflikter i folketingsgruppen. Forskellen mellem Baunsgaards og Skyttes forskellige linier ved valget i 1968 forbigås som nævnt næsten helt, men der kan også nævnes andre eksempler. Bernhard Baunsgaards fald som gruppeformand i foråret 1970 forklares med »visse gnidninger« opstået i en »overophedet arbejdssituation«, og episoden »kunne ikke undgå at sætte sig visse spor i det fremtidige arbejde« (s. 83). Det bliver man ikke meget klogere af, og man forstår heller ikke helt fremstillingen af Hilmar Baunsgaards fratræden som gruppeformand i 1975 (s. 116 f.).

Efter den brede fremstilling følger to mindre afhandlinger. *Niels Thomsen* analyserer udviklingen i det radikale vælgerkorps i efterkrigstiden, og giver med baggrund heri en forklaring på partiets op- og nedgange, der tager udgangspunkt i ændringerne i erhvervs- og familiestrukturen mere end i taktiske finesser. Det er en kort, klar og solid redegørelse. *Tage Kaarsted* analyserer Det radikale Venstres rolle ved regeringsdannelserne i efterkrigstiden, og han gør det med megen skarphed. Kaarsted formår at skære igennem det taktiske spil og nå ind til sagens kerne, som oftest har været, at Det radikale Venstre grumme nødt vil give klare råd (valget i 1979 undtaget). Især partiets råd til dronningen i 1975 fremhæves til skræk og advarsel, og Kaarsted finder det betænkeligt, at Det radikale Venstre rent faktisk søgte at spille bolden tilbage til majestæten gennem et så tvetydigt råd som at overlade »et af de to største partier [S el. V] at danne mindretalsregering« (s. 177).

Partiet Venstre udgav sin politiske historie ved jubilæet i 1970 (»Venstre i 100 år. 1870–1970«, bd. 1–3, 1970). Partiet har derfor ønsket at fejre selve landsorganisationens 50-års jubilæum med en bog om Venstres organisationshistorie, *Venstre – 50 år for folke-*

styret, 1979. Det er blevet en meget uensartet bog, hvor organisationshistorien frem til 1929 er fremragende belyst, mens fremstillingen af tiden herefter er yderst overfladisk.

Men det bedste først. *Erik Stig Jørgensen* formår på ganske få sider (s. 13–44) at give et nyt billede af bondestandens organisering i perioden 1835–1866. Det er hans grundlæggende opfattelse, at den afgørende skillelinje gik mellem land og by, ikke mellem besiddende og ikke-besiddende, og at bondebevægelsens udvikling derfor må ses i lyset af »et historisk overleveret og konkret eksisterende standsbegreb« (s. 14) og ikke af en økonomisk klassekampsteori. Dette udgangspunkt forklarer den samling, der var over landbefolkningen helt frem til slutningen af århundredet, uden at forhindre at det – også i Erik Stig Jørgensens fremstilling – understreges, at det var en økonomisk kamp, bondestanden førte. Det er nemlig Erik Stig Jørgensens anden pointe, at bondestandens organisering, først og fremmest Bondevennernes Selskab, dels var langt mere politisk slagkraftige end normalt antaget, dels helt fra starten var bondeorganisationer med et klart formuleret økonomisk program i fortsættelse af 1830'ernes adressebevægelser. Med dette in mente synes jeg derfor ikke, at Selskabets udspil efter Chr. VIII's død var »overraskende tamt« (s. 23), tværtimod understreger det vel indirekte, hvad Erik Stig Jørgensen andetsteds fremhæver: At statsmagtens styrelse i bondestandens øjne måtte være sekundær i forhold til det, statsmagten blev brugt til. Erik Stig Jørgensen underspiller nok det problem det blev, at den almindelige valgret for bondestanden ikke var et spørgsmål om demokratiske idealer, men om at opnå garanti for at enevældssystemets afløser nu også fuldførte dets reformværk. Det var vel netop denne pragmatisme i forhold til demokratiet, der lå bag I. A. Hansens grundlovsforlig i 1866?

Ligesom Erik Stig Jørgensen giver også *Knud Larsen* et nyt billede i sin fremstilling af perioden 1866–1929 (s. 45–77), hvor han gør op med den gængse opfattelse af Venstre som et løst og sent organiseret parti. Han viser, at der allerede i midten af 1880'erne skabtes stærke lokale organisationer, som brugtes i det politiske spil mellem Venstres rigsdagsfraktioner frem til forliget i 1894. Allerede fra 1888 havde Venstre en slags første landsorganisation! Da Venstre blev splittet i 1905, gjorde Det radikale Venstre meget for at vise, at dets demokratiske landsorganisation var langt mere i Bergs ånd end Venstre-reformpartiets rigsdagsstyre. Knud Larsen fremhæver heroverfor, at det er »et åbent spørgsmål, om Venstre på anden måde end rent formelt adskilte sig fra de radikales faste organisation« (s. 72). Ligeledes påpeger han, at det var dannelsen af Venstres landsdelsorganisationer i 1907, snarere end den egentlige skabelse af landsorganisationen i 1929, der markerede etableringen af en landsdækkende vælgerorganisation. Alle disse resultater opnås ved at gå bagom den formelle struktur og ned i lokale forhold, kombineret med studier af venstreledernes organisatoriske virke.

Niels Thomsen beskæftiger sig dels med venstrepressen (s. 78–96), dels med Venstres og de øvrige partiers vælgerkorps mellem 1870 og 1930 (s. 97–135). Afhandlingerne er spækkede med tal og meget koncentrerede; de er ikke for lægfolk, og derfor nok heller ikke særlig velegnede i denne sammenhæng. Hvilket ikke forhindrer, at især vælgeranalysen efter denne anmelders opfattelse er bogens højdepunkt, specielt diskussionen af forskellene mellem Venstres og Det radikale Venstres landbovælgere efter 1905. Niels Thomsen punkterer myten om gårdmænd vs. husmænd, og fremhæver, at der er så mange indslag af regionale og lokale forskelle »at man vanskeligt kan opretholde en idé om deling af vælgerne efter sociale skillelinjer« (s. 125). Det henviser os til at søge ned i de lokale politiske traditioner, pressemønstret og lokale sognekongers stilling, hvis vi vil søge at finde ud af, hvorfor de radikale f. eks. stod stærkt omkring Brønderslev og ikke omkring Hjørring. Det er i det hele taget klart, at yderligere forskning i den politiske organisationshistorie kræver mange lokale studier.

I stærk modsætning til disse afhandlinger står de øvrige afsnit. H. C. Clausen skriver om perioden 1929-45 (s. 136-169), tidl. partisekretær Holger Sørensen om 1945-1955 (s. 170-210) og partisekretær Kurt Sørensen om 1956-1979 (s. 211-319). De første forfattere forstår organisationshistorie som den kronologiske beretning om mødevirksomheden i forretningsudvalg, hovedbestyrelse og landsmøder. Det betyder, at man får at vide, hvilken tid møder begyndte og sluttede, og at H. P. Nielsen meldte forfald til et møde i Grundtvigs hus onsdag den 17. oktober 1923 (s. 141). Til gengæld forsvinder spørgsmål som den gradvise demokratisering af partiorganisationen, principperne for Venstres pressestøtte etc. *Kurt Sørensens* afsnit er mere perspektivrigt, men samtidig mere koncentreret om den politiske historie end om organisationshistorien. Som i den radikale parti-historie er der tale om heroisering, her af Poul Hartling, hvis politiske løbebane følges fra første færd. Hartling arbejdede »i ord og gerning ... for at skabe et indre sammenhold i Venstre«, han »gjorde Venstre til et godt arbejds hold, og det er Venstre stadig«, etc. (s. 301). Også her gælder det imidlertid, at overblikket mangler, f. eks. oplyses medlemstallene år for år, men aldrig samlet i skemaform, og denne mangel er symptomatisk.

Carsten Staur

Bo Öhngren: Folk i rörelse. Samhällsutveckling, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskiltuna 1870-1900. Uppsala, Studia Historica Upsalensia 55. Utgivne av Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet genom Sven A. Nilsson, Sten Carlsson och Carl-Göran Andrae, 1974. 414 s.

Den svenske socialhistoriker Bo Öhngren har som deltager i Uppsala-projektet »De folkelige rörelser« fremlagt en undersøgelse af samspillet mellem Stor-Eskiltunas socio-økonomiske struktur ca. 1870-1900 og tre lokale bevægelser fra samme periode, nemlig diverse udbrydergrupper fra den svenske statskirke (1870'erne), afholdsbevægelsen (1880'erne) og fagforeningerne/Socialdemokratiet (1890'erne). Disse bevægelser mønstrede omkring århundredskiftet en tilslutning på 457 % af den samlede befolkning i Uppsala (tabel 1, s. 14). Udtrykt i (Öhngrens) tal omfattede de tre bevægelser da 6.400 medlemmer mod ca. 150 i 1870 (s. 181 jf. tabel 41, s. 184 og tabel 42, s. 188). Sidstnævnte fordelte sig på Eskiltuna Missionsforening og Eskiltuna Baptistforening; i 1900 var der 1.790 i frikirkerne, 2.155 i afholdsbevægelsen og 2.495 i fagforeningerne. Det kan forekomme en dansk læser en kende dristigt at rubricere så vidt forskellige bevægelser under eet, og forf. rykker da også ret sent ud med en definition på begrebet »en folkelig bevægelse« (s. 180). Iflg. denne skal en bevægelse af denne art arbejde på længere sigt, have et ideologisk-gærende element, have frivillig tilslutning, bred folkelig opbakning og dynamisk gennemslagskraft. Endvidere skal den være opstået på basis af enkeltmands initiativ og stå i opposition til staten. Trods al rummelighed forekommer det som om fagforeningsbevægelsen kun med vanskelighed lader sig indplacere i denne definition. Når forf. alligevel samler dem under een hat, skyldes det den omstændighed, at vælgerne fra disse tre grupper faktisk stod sammen ved 2. kammervalgene i perioden. Derved lykkedes det i 1890 at få valgt en frisindet venstrefløjsmand fra afholdsbevægelsen. Her kan man altså tale om et vist interessefællesskab uden at forf. i øvrigt ofrer dette begreb større opmærksomhed. Snarere vil han med udgangspunkt i amerikansk sociologisk forskning omkring gruppeadfærd inden for organisationer med ideelt betinget, frivillig medlemskab se de tre bevægelser som udtryk for nyetablerede samfundsgruppers behov for samling omkring ret så abstrakte ideer. I sin i øvrigt udmærkede analyse viger Öhngren derfor uden om det *oprør*, de folkelige bevægelser fundamentalt set er udtryk for. Jeg tæn-